

Rumeli

RUMELİ İSLÂM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية | Rumeli Journal of Islamic Studies

ISSN: 2564-7903 • Yıl / Year: 4 • İlkbahar / Spring: 2021 • Sayı / Issue: 7

RUMELİ

İslâm Araştırmaları Dergisi

مجلة للبحوث الإسلامية

Journal of Islamic Studies

Yıl | Year: 4 - Sayı | Issue: 7 - 2021 Nisan | 2021 April

MÜELLİFİ MEÇHUL BİR KASİDE-İ MÜNFERİCE ŞERHİ
A Commentary On Kaside-i Münferice By An Anonymous Author

Ramadan DOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Dr. Trakya University Faculty of Theology,
Department of Islamic History and Arts
rdramadandogan@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-0367-7039

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 17 Kasım 2020 / 17 November 2020
Kabul Tarihi / Date Accepted: 22 Şubat 2021 / 22 February 2021
Yayın Tarihi / Date Published: 30 Nisan /30 April 2021
Yayın Sezonu / Publishing Date Season: Nisan / April

Atıf / Citation: Doğan, Ramadan. “Müellifi Meçhul Bir Kaside-i Münferice Şerhi”. Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi 7 (Nisan 2021): 70-79.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <https://rumeli.trakya.edu.tr/> | <https://dergipark.org.tr/rumeli>

mail to: rumelislam@trakya.edu.tr

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

MÜELLİFİ MEÇHUL BİR KASİDE-İ MÜNFERİCE ŞERHİ

Öz

Kasîde-i Münferice adıyla bilinen bu manzumenin yazarı Ebu'l-Fazl Yûsuf b. Muhammed b. Yûsuf et-Tevzerî'dir. Daha çok İbnü'n-Nahvî lakabıyla tanınır. Daha çok tasavvuf muhitlerinde ilgi gördüğü anlaşılan bu manzume Farsça ve Türkçe farklı dönemlerde çok kez tercüme edilmiş, Arapça, Farsça ve Türkçe şerh ve tahmisler yazılmıştır. Bu makalede söz konusu kaside ve müellifi hakkında kısaca bilgi verilmiş, akabinde yazarı bilinmeyen ve İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda O.E. 1648 numara ile kayıtlı olan kırk beyitlik bir *Kaside-i Münferice* şerhinin metni sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kasîde, Münferice, Şerh, Klasik Türk Edebiyatı, Türk İslam Edebiyatı, İbnü'n-Nahvî.

A Commentary On Qaside-i Munfarijah By An Anonymous Author

Abstract

Ebu'l-Fazl Yusuf b. Muhammed b. Yusuf et-Tevzerî is the author of this poem known as *Kaside-i Münferice*. He is mostly known by his nickname İbnü'n-Nahvî. This poem that was more attractive in the sufistic circles has been translated many times into Persian and Turkish in different periods. Various commentaries and annotations about this poem were written in Arabic, Persian and Turkish. In this article brief information about this verse and its writer was given, and then the text of the commentary on *Kaside-i Münferice* whose author is unknown and registered on O.E. in Istanbul Municipality Atatürk Library with the number 1648 has been presented.

Keywords: Kaside, Münferice, Commentary, Classical Turkish Literature, Turkish-Islamic Literature, İbnü'n-Nahvi.

Giriş

Birkaç farklı isimle anılan bu kaside başta Arap edebiyatı olmak üzere İslam edebiyat geleneği içerisinde daha çok *Münferice* adıyla şöhret bulmuştur. Özellikle ism-i azâmî ihtiva ettiğine yönelik halk arasındaki yaygın inanç adı geçen kasidenin hem tanınırlığını artırmış hem de tasavvufi çevrelerin kasideye olan ilgi ve alakasını celbetmiştir. Kasidenin müellifi, nahivle olan güçlü ilişkisi nedeniyle İbnü'n-Nahvî lakabıyla tanınan Ebu'l-Fazl Yusuf b. Muhammed b. Yusuf et-Tevzerî'dir (ö.513/1119). Tunus'un Tevzer kasabasında dünyaya gelen şair ilk eğitimine burada başlamış, akabinde Kayrevan'a giderek çeşitli alimlerden ders okumuştur. İlerleyen dönemlerde Bicâye, Sicilmâse, Fas ve Mısır gibi bölgelerde bulunmuş, bu süreçte hacca gidip gelmiş olan şairin 1119'da Benî Hammâd Kalesi'nde vefat ettiği bilinmektedir.¹

¹ İsmail Durmuş-Hüseyin Elmalı, "İbnü'n-Nahvî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/163-164.

İbnü'n-Nahvî'nin, çağdaşı olan Gazzâlî'ye (ö.1111) ve onun *İhyâu Ulûmi'd-dîn* adlı eserine olan düşkünlüğünden özellikle bahsedilmektedir. Geçimini sahip olduğu çiftliğinin gelirleriyle sağlamış olan şairin zühd yaşantısını tercih etmesi hasebiyle tasavvufi yönü öne çıkmıştır.² Hemen her kaynakta tekrar edilen bilgiye göre İbnü'n-Nahvî *Kasîde-i Münferice'*yi Tevzer'den uzak bir yerde bulunduğu sırada mallarının gasp edildiğini haber alması üzerine nazmetmiştir. Kasidenin konu itibarıyla merkeze aldığı tevekkül ve takdir-i İlahî'ye rıza gösterme teması kasidenin tasavvufi çevreler arasında hızlıca tutunması yol açmış, bu manzume evrad u ezkârlar arasında dahil edilmiş, kaside etrafında zamanla farklı inançların gelişmesi mümkün olmuştur.³

Kasîde-i Münferice'nin genel kanaat olarak kırk beyitten teşekkül ettiği kabul edilse de farklı rivayetler de göz önünde bulundurulunca bu sayının kırk ila elli rakamı arasında gidip geldiği öne sürülebilir. Ancak genellikle kırktan sonraki beyitlerin birer ekleme olduğu kabul edilir.⁴ Hatta İsmail Ankaravî, *Hikmetü'l-münderice fi şerhi'l-Münferice* isimli eserinde, aslında kırk beyitten müteşekkil kasidenin başına hamdele ve salvele ile sonuna Hz. Peygamber'in âl ve ashabına methiye bölümü ekleyerek bu sayıyı aştığını ifade eder.⁵

Bu esere pek çok şerh ve tercüme yapılmıştır. Bir önceki makalede⁶ bu konu üzerinde durulduğundan burada şerh ve tercümelerden bahsedilme gereği duyulmamıştır.

İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda O.E. 1648 numara ile kayıtlı olan şerh, makalemizin konusunu teşkil etmektedir. 19 varaktan oluşan eserde 42 beyit açıklanmıştır. Eserin başında ve sonunda Arapça dualar yer almaktadır. Şerhte beyitlerin açıklaması yapılmadan evvel beyitte geçen kelimelerin anlamlarına değinilmiştir. Daha sonra "hâsıl-ı ma'nâ demektir ki" ibaresiyle beyitlerin tercümesi ve şerhi yapılmıştır.

Şerhin metin tesisinde transkripsiyon alfabesi kullanılmamıştır.

Metin

اشتدي ازمة تنفرج
قد اذن ليالك بالبلج

'İştîdâd', izdiyâddır; 'ezme', feth-i mâ ve sükûn-ı 'aynla gamdır. Gâh kaht ma'nâsına da gelir. Münâdadır, harf-i nidâsı mahzuftur. Asbaha leyl kabilindendir. 'İnfirâc', inkişâfdır. 'kad' tahkik içindir. 'İzân' i'lamdır. 'belec', sabahın işrâkıdır. Hâsıl-ı ma'nâ demektir ki: Ey gam! Ziyade ol, ta ki münkeşif zâil olasın. Tahkik, senin gecen sabahı bildirdi. Zira her terhin akibeti ferahtır ve her belanın âhiri safâdır. Nitekim Kur'ân-ı azîmü'ş-şânda varid oldu:⁷

إنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا
وَمَا مَلَاحُ اللَّيْلِ لَهُ سُرُجٌ
حَتَّىٰ يَغْشَاهُ أَبُو السَّرِجِ

'Zulâmu'l-leyl', gece karanusıdır. 'Serc', sirâcın cem'idir. 'Sirâc', چراغ ma'nâsınadır. Bu mahalde murad, kevâkıbdır. 'ğaşy', setr ma'nâsınadır; ebû's-sürçden murad, şemstir.

² Yusuf Yıldırım, "Salâhî-i Uşşâkî'nin Manzum Kasîde-i Münferice Tercümesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19/1 (Haziran 2015), 88

³ Hüseyin Elmalı, "İbnü'n-Nahvî, el-Kasidetü'l-Münferice'si ve Tercümesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (2002), s.41-42.

⁴ Ercan Alkan, "Es'ad Erbilî'nin Tercüme-i Kasîde-i Münferice Adlı Eseri", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, c. XIII, sy.30, s.153.

⁵ İsmail Ankaravî, *Hikmetü'l-Münderice fi Şerhi'l-Münferice* (İstanbul: Uhuvvet Matbaası, 1327), 118

⁶ Ramadan Doğan, "Mustafa Behçet Bin Muhammed Sâlim'in Avzâ'u'l-Behçe Fi Şerhi'l-Münferice Adlı Eseri", *Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi*, 5 (Nisan 2020), 116-119.

⁷ Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî çev. Hayrettin Karaman vd.. (Ankara: TDV Yayınları, 1993), İnşirah, "Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır." 94/6.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Nitekim gece karanusu için serc vardır. Onunla bir miktar zulumât ref' olur, ta ki babası olan şems, tulû ettikten sonra zulumât bi'l-külliyye zail olur. Kezâlik âlâm ve şedâid-i zulumâtı müstevliye oldukta eltâf-ı ilâhiyye şemsi gelip bi'l-külliyye hedim ve izâle hemen abde lazım olan şedâid sabırdır.

و سحاب الخير لها مطار
فاذا جاء الابان تجي

'Sehâbu'l-hayr'dan murad vaktinde yağdıran buluttur. İbân', bi-kesri'l-hemze ve teşdîdî'l-bâ', vakit ma'nâsınadır. 'Tecî', aslında tecî'dir, âhiri hemze ile, lâkin zaruret-i kâfiye için sâkıt olmuştur.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Hayr bulutlarının yağmuru vardır. Vakti geldikte o bulut gelir, ya'nî eltâf-ı Rabbâniyyenin vakti vardır. Gelmek mukarrerdir. Hemen abde lazım olan sabredip rahmet-i Bârî'den me'yûs olmamak gerek.

و فوائد مولانا جمل
لسروح الانفس والمهج

'Fevâid', fâidenin cem'idir. Faidenin nef'i ma'nâsınadır. 'Sürûh', hayvanı otlamaya irsâle derler. 'Enfûs', nefsin cem'idir. 'Mühec', zamm-ı mîm ile 'mihecce'nin cem'idir. Rûh ma'nâsınadır.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Bizim Mevlâ'mızın nefis ve can için olan eltâf ve ni'meti lâ-yuhsâdır. Abde lâyık budur ki iştîdâd-ı ham ile me'yûs olmamak gerek.

ولها ارج محي ايدا
فاقصد محيا ذاك الأرج

'Lehâ' zamiri fevâide râcî'dir. 'Erac', râyiha-i tayyibenin teveccühüne derler. 'muhyî', hayat ma'nâsınadır, 'ebed', dâ'imdir.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Ol fevâ'id için râyiha-i tayyibe vardır ki, ol râyiha hayât-ı ebediyye-i mekâniyye yahut zamâniyyedir. İmdi sen ol râyiha-i tayyibenin mahall-i hayât-ı ebediyyesini yahut zamân-ı hayât-ı ebediyyesini kast eyle iştîdâd-ı gam ile nâ-ümit olma.

فلربتما فاض المحياء
ببحور الموج من اللجج

'Rubbetemâ', killet ma'nâsınadır gâhî kesret ma'nâsına da olur. Bu mahalde ikisi dahi caizdir. Feyz, dökülmekir. 'Buhûr', bahrin cem'idir. 'Mevc', deryanın hareketinden hâsıl olan talazdır. 'Lüce', lüce'nin cem'idir. Mâ-ı azîme derler buhurun mevce izafeti, sebebin müsebbebe izafeti kabilindendir. Maksut mübalağadır ve illâ mevcin buhûru olmaz.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Çok olur yâhût gâh olur mâ-azîmden mevcin deryâlarına hayât-ı ebediyye dökülür. Hemen abde teyeffuz ve kast lazımdır. İştîdâd-ı gam ile gâfil olmamak gerek.

والخلق جميعا في يده
فذنو سعة و ذوو حرج

'Halk', mahlûk ma'nâsınadır, zû sâhib ma'nâsınadır. 'Vese'a', yüsrettir, 'harece', 'usrettir. 'yedihî'deki zamîr Mevlâ'ya râcî'dir.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Cemî-i mahlûkât, Mevlâ'nın kudretindedir. O 'usre, yüsre sahiptir. "Lâ-yüs'elü 'ammâ yef'alü ve hüm yüselün."⁸ Hemen abde iştîdâd-ı gama tahammül ve umûrunu Cenâb-ı İzzet'e tefviz lazımdır.

ونزولهم و طلوعهم
فغلى درك و على درج

'Nüzûl', a'lâdan esfele inmektedir. 'Tulû', esfelden a'lâya çıkmaktır. 'Derk'den murad, nîrândır. 'Derc'den murad, cinândır. 'nüzûluhum, tulû'uhum' zamîr halka râcî'dir.

⁸ Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir. Enbiyâ 21/23

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Bu halkın erbâb-ı şakâvetinin nüzulü cahîmedir ve erbâb-ı saadetinin tulû'-ı su'ûdu cinânedir.

ومعايشهم وعواقبهم
ليست في المشوي على عوج

'Me'âyiş', maişetin cem'idir. Maişet dirilmektir. "Avâk', âkibetin cem'idir. Nihayet ma'nâsınadır. "İvec', inhirafıdır.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Bu halkın her birisinin dünyada oldukları üzere taayyüşleri ve ahirette kimi ehl-i cennet ve kimi ehl-i nâr olmaları ilm-i ezeliye mestürdür. Asla ivec yoktur, bu kelâmın hakîkati ilm-i kelâma mebnîdir.

حكم نسجت بيد حكمت
ثم انتسجت بالمنتسج

'Hikem', hikmetin cem'idir. Hikmet bir şeyi kemâ hüve ilimdir. 'nesc', dokumadır, 'İntisâc' dokumak, 'müntesic', ism-i fâildir, lahme ma'nâsınadır.

Hâsıl-ı kelâm-ı ma'nâ, demektir ki: Beyt-i sâbıktan bu beyte gelince zikrolunan eşye ki ves'a, 'usra, nüzul ve tulû' ve ma'âyiş ve 'avâkıbdır ve küllîsi kudret-i hâkime ile dokunmuşlardır. Asla vechen mine'l-vücûh hata ve galata ihtimal yoktur. Abde lazım olan telakki bî'l-kabûl ve emre imtisâl ve nevâhîden ictinabdır. Çûn ü cezâ câ'iz değildir. Faraza itiraz eylese kendine zarardır. Mesela İblis-i pür telbis gibi 'aynuhû mâ yestahikkuhû.

فاذا اقتصدت ثم انعرجت
فبمقتصد وبمنعرج

İktisâ[t] ve istikâmet in'irâc inhirâktır. Muktesit, müstakîm, mün'irac, münharif.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Bu zikrolunan eşya Cenâb-ı Rabb-i İzzete izafet ile cem'îsi istikâmet üzeredir. Lâkin bu dâr-ı teklifte şer' iktisârına hükmettiği muktesit inhirafına hükmettiği münharif iktisat ve inhirâf muktesit münharif olmak sebiledir.

شهدت بعجابيها حجج
قامت بالامر على الحجج

'Hucec', evveli zamm-ı hâ ile ve feth-i cimile hüccetin cem'idir. 'Hicec', sâni kesr-i hâ ve feth-i cimile hüccetin cem'idir. Kesr-i hâ ile hucce sene ma'nâsınadır.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Bu eşyanın acayibine hüccetler şahit oldu. Ve ol hüccetler ilâ yevmi'l-kıyâmeh dâim oldu.

ورضي بقضاء الله حجي
فعلى مركزته فجع

'Hac', fa'îl vezninde hakîk ma'nâsınadır. 'Merkûze', dairedir, zamîr rızaya râcî'dir. "Ac', 'ivecden emirdir, 'ivec kıyâm ma'nâsınadır.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Kazau'llâha rıza hakik ve layıktır. İmdi rıza dâ'iresi üzerine kâ'im ol, asla münharif olma.

وإذا اتفتحت ابواب هدى
فاعجل لخزائنها ولج

'Hazâ'ine', hazinenin cem'idir. 'Lec', emirdir ve livecden duhûl ma'nâsınadır.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Kaçan hidayet kapıları açılrsa hazineye girmeye acele eyle ve gir.

وإذا حاولت نهايتها
فاحذر اذ ذاك من العرج

Muhâvele talebdir, 'irec aksalıktır.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Ol hazâin içine duhûlden sonra nihayeti taleb eylesen ol vakitte 'arecden hazer eyle, nefsi emmâre şeytan galebe edip seni a'rac etmesinler ta ki menâzil-i âliyye ve merâtib-i râfi'aya vâsıl olasın.

لتكون من السباق اذا
ماجئت الى تلك الفرع

'Sübbâk', zamm-ı sîn ile ve teşdîd-i bâ ile sâbık'ın cem'idir. Sâbık, tesâbık vaktinden evvel gelene derler. Ve 'furac', zamm-ı fâ ile ve feth-i râ ile ferece'nin cem'idir.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Nihayetine talib olduğun murâtibe vusûlün zamanında sâbikûndan olursun. Kur'ân-ı azîmü'ş-şânda bu ma'nâyâ işaret vardır.⁹

والمسابقون السابقون أولئك المقربون
فهناك العيش و بهجته
فلمبتهج ولمنتهج

'Îş', dirlik, 'behçe' şâzlık ve güzellik ma'nâsındır. 'Mübtehic' hüsn, 'müntehic' tarîk-i müstakîme sülûk edici.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Sâbikûn olduğu mekândadır. 'Îş ve behcet ol 'iş ve behcet Cenâb-ı 'İzzet tarafından olan tecelliyât mesrûr olan içindir ve dahi tarîk-i müstakime dâ'im olan içindir.

فهج الاعمال اذا ركبت
فاذا ما هجت اذا تهج

'Hic', hicâdan emirdir, tahrik ma'nâsındır ki sükûn ma'nâsındır.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Sen a'mâli tahrik eyle, kaçan ol a'mâl-i sâkine olsa zira sen tahrik ettikte ol dahi müteharrik olur. Ya'nî a'mâlde taksîr etme ve envâ'-ı ibadete meşgul ol dâim bir an ve bir saat münfek olma.

ومعاصي الله سماجتها
تزدان لذي الخلق السمج

'Semâcet', koçdur. 'Tezvân' zinetten me'hûzdür. 'Hulk-ı semic' yaramaz huysdur.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Allah Teâlâ Hazretlerinin menâhisi, ol menâhı hulk-ı kabîh sahibe güzel görünür.

ولطاعته و صباحتها
انوار صباح مبتلج

'Sabâhat', hüsnüdür, 'envâr', nurun cem'idir. 'Mübtelic' meşrik ma'nâsındır.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Ol Allah Teâlâ'nın ta'ati için ve ol taatin şerefi için gündüz nûrları gibi nûrlar vardır. Ol taat ile muttasif olan mü'min dâima şâz u handân olur. Nice tecelliyâta mazhar olur.

من يخطب حور العين بها
يظفر بالخور و بالغنج

'Hıtbe' diye avrat taleb etmeye derler. Hûr, huld-ı hûr-ı cinândır. "Anc', feth-i ayn ve sükûn-ı nûn ile şekil ve hüsn ve tenasüb-i a'zâyâ derler.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Bir kimse hûr-ı hulde a'mâl ile hıtbe eylese talebinde ziyade hüsn-i dâreyne nâil olur.

فكن المرضي لها بتقى
ترضاه هدى وتكون نجى

'Tukâ', zamm-ı tâ ve feth-i kâf ile takva ma'nâsındır.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Takva ile hûr-ı cinâna kendini beğendirsen dahi yarın ol takvaya razı olursun. Ve ol takva sebebiyle cemî'-i belâlardan halas olursun.

واتل القران بقلب ذي
حرف و بصوت فيه شج

'Harf', ihtirâf ma'nâsındır, 'şecî', hazîn ma'nâsındır.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Aşk-ı ilâhî ile muhterif kalb ile ve savt-ı hazîn ile Kur'ân-ı azîmü'ş-şânu tilâvet eyle.

وصلاة الليل مسافتها
فاذهب فيها بالفهم وجى

'Mesâfe', mekândır, zamîri zımnında olan tilâvete râcî'dir. 'izheb', zihâbdan; cî, mecîden emirdir. 'fihâ' zamîri mesafeye râcîdir. Salavâta dahi ircâ'ı caizdir.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Gece namazı Kur'ân tilâvet edecek mahaldır, fehm ile ol mesafede git gel. Yani safâ-yı kalb ile ve cem'iyet-i hatır ile tekrar be-tekrar oku.

⁹ "(Hayırda) önde olanlar, (ecirde de) öndedirler. İşte bunlar (Allah'a) en yakın olanlardır." Vâkıa 56/10-11.

وتأملها ومعانيها

تأتي الفردوس و تفترح

Ve 'me'âyinehâ'de olan vâv-ı âtifa ve me'a ma'nâsına da olmak câ'izdir. Zamîr-i bârizler ya'nî te'emmülehâ ve me'âniyehâdaki zamîrler tilavete râcî'dir. Lâkin tilavet metlû ma'nâsınadır yahut Kur'ân'a râcîdir. Kelimât itibariyle teferrüc, şâdlıktır.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Kur'ân-ı azîmü's-şânın nazm-ı kerimini ve ma'nâsını mülâhaza eyle, tilavet eyle, ta ki firdevse gelesin ve teferrüc edesin.

واشرب تسنيم مفرها

لا ممتزجا وبممتزج

'Tesnîm', râyiha-i tayyibeye derler. 'Müfeccer', tefcirden ism-i mefuldür, ecrolunmuş demektir. 'Müfeccerahâ', zamîri cennetü'l-firdevse râcî'dir. Mümtezic-i evvel, imtizâcdan ism-i fâildir, yani halat ucu demektir. Mümtezic-i sâni, masdar-ı mîmîdir.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Ol firdevsin râyiha-i tayyibeli akan âb-ı sâfisini iç.

مدح العقل الاتيه هدى

وهوى منول عنه هج

'Müdiha', mâzî meçhûldür. 'akıl', bir cevher-i mücerreddir. 'Hedâ', hidayet ma'nâsınadır. 'Hevâ', murâd-ı nefistir. 'Mütevellâ', î'râz edici, 'hüçî', mâzî meçhûldür, hüçüvden müştaktır, medhin mukabilidir.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Hidayeti götürücü akıl medholundu, hidayetten î'râz eden hevâ hicvolundu.

وكتاب الله رياضته

لعقول الخلق بمندرج

'Riyâzet', otlı ve sulu yere derler. 'Münderic', ism-i mekândır, tarîk-i müstakîm ma'nâsınadır.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Kitâbullâh tarîk-i müstakîmde halka birer ravzadır ki, cemî-i nâs onunla müntefî' ve mühtedî olurlar.

وخيار الخلق هدايتهم

وسواهم من همج الهمج

'Hıyâr', hayrın cem'idir. 'Hec', gökçek şikkâke derler, koyunun ve keçinin gözüne düşer.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Nâsın hayırlıları hidayet edicileridir. Mesela, enbiyâ-i 'izâm ve murselîn-i kirâm salavâtullâhi alâ nebiyyinâ ve aleyhim ve e'immet-i müctehidîn ve men tebî'ahüm rıdvânüllâhi te'âlâ aleyhim ecma'in, bunlardan mâ'adâsı gökçek şikkâkın küçüklerindedir. Teşbihden garaz onları zemdir.

وإذا كنت المقدام فلا

تجزع في الحرب من الرهج

'Mikdâm', mecrâm vezninde mübâlağalı ism-i fâildir. 'Ceza', zıdd-ı sabırdır. 'Rehc', gubâr ma'nâsınadır.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: A'mâl-i hayr bir amaele-i mübâlağa ile ikdâm eylesen, onun tarîkinden gelen vesâvis-i şedâide tahammül ü sabreyle, muharebede gubârdan feryat eyleme.

وإذا ابصرت منار هدى

فاظهر فردا فوق النيج

'İbsâr', görmektir. 'Menâr', mekân nûrudur. 'Besec', şeyin fevkine derler.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Hüdâ menârını görsen ferd-i kâmil olduğun hâlde, zâhir ol, yani ibadât u tâatte bir mertebe mecid ve sâ'î ol ki akrân u emsâline fâ'ik olup "ve's-sâbikûne's-sâbikûne"¹⁰ dâhil olasin.

وإذا اشاقت نفس وجدت

الما بالشوق المعتلج

'Mu'telic', şedîd ve galiz ma'nâsınadır.

¹⁰ "(Hayırda) önde olanlar, (ecirde de) öndedirler." Vâkıa 56/10.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Kaçan nefis iştiyâk etse şevk-i şedide mülâbis bir elem bulur. Ya'nî 'abde tecelliyât-ı ilâhiyye münkeşif oldukta bir mertebe derûn-ı aşk ile memlû olur ki aşktan elem ve ızdırab hâsıl olur ki vuslat-ı yârdan gayri ile ilaç olmaz.

وثايا الحسنی ضاحكة
وتمام الضحك على الفلج

'Senâyâ', esniyenin cem'idir. 'Seniyye', ön diş derler. 'Husnâ', ahsenin müennesidir. 'Felec', feth-i fâ ve feth-i 'ayn ile tebâ'ad ve menâbit-i isnândır, yani diş bitecek yerler birbirine ba'id olmaktadır.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Güzellik dişleri gülücüdür yahut güzel dişler gülücüdür. Gülmenin feleci üzeredir, yani dişin dipleri görünmektir. Bu mahalde maksut tarikat-i Muhammediyye ve şer'at-i Ahmediyye bir mertebe-i vâziha ve beyyinedir, asla vechen mine'l-vücûh onda iştibâh yoktur, hak olmasına kendi şahittir. Zâl ve muzıl olanların i'vicâcından nâşidir.

وعياب الاسرار اجتمعت
بامانتها تحت الشرح

'İyâb', 'aybetin cem'idir, 'aybe heybenin ismidir. Bu mahalde kalp ma'nâsınadır. Şerc bağlamak ve bir kimsenin kalbidir.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Esrâr-ı ilâhiyye-i müştemile olan havâssın kalbin emânet-i sebile şedd ü şak ve zamm-ı muhkem ile müctemî'a ve munzamme olmuştur. Nâ-ehl olan avâma keşfolmaz.

والرفق يدوم لصاحبه
والخرق بصير الى الهرج

'Rıfk'tan murâd amel-i hasendir, 'hark'tan murâd amel-i kabîhtir. 'Herec', fitne ma'nâsınadır.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: A'mâl-i hasene sahibi için dâ'im olur, amel-i kabîh sahibi fitneye ircâ' eder. Âkıbet cahîme isâl eder. Allâhumme 'âfinâ.

صلوات الله على المهدي
الهادي الناس الى النهج

'Nehc', feth-i nûn ve sükûn-ı hâ ile tarîk-i vâzî' ma'nâsınadır.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Allah Teâlâ Hazretlerinin salavâtı tarîk-i müştakîme nâsı hidayet edici mehdînin üzerinedir. Ya'nî olsun cümle-i ismiyye duâ mevkî'indedir.

وابي بكر في سيرته
ولسان مقالته اللهج

'Sîret', tarikat ma'nâsınadır, zamîr mehdîye râcî'dir. 'lisan'dan murâd kelimdir. 'makâle', izafet-i beyâniyyedir. 'lehc', harîs ma'nâsınadır.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Ef'âlinde ve akvâlinde Hazret-i Muhammedü'l-Mehdîye tâbî ve ibadete harîs olan Ebî Bekr üzerine olsun salavât.

وابي حفص وكرامته
في قصة سارية الخلع

'Sâriye', ism-i racüldür. 'Halec', te'ab ve ızdırabdır.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Sâriye muzdarib kıssasında vâki' olan kerameti hürmeti için Ebî Hafz üzerine dahi olsun. Kıssanın tafsili budur ki; Sâriye, Hazret-i Ömer radiyallâhu anh ser-asker edip 'adû üzerine irsâl buyurdular. Bunlar Nihâvend nâm mevzî'inde bir cebele vâsıl oldular. Ol cebelin ardında adüv vardı. Bunlar ol adüvden gafiller idiler. Meğer Hazret-i Ömer ol gün yevm-i Cum'a idi, minber üzerine teşrif buyurmuşlar idi. Medineyle Nihâvendin mâ-beyni üç aylık yol iken bu hâleti gördüler. Ve nâgâh yâ Sâriyete'l-cebel el-cebel buyurdular. Sâriye dahi bu kelâmı istimâ' edip müteyakkız ve ittikâ üzere oldular. İmdi Hazret-i Ömer'in bu miktar mesâfe-i ba'ide ru'yetleri ve kelâmını istimâ'ları Hazret-i Ömer'in kerametindedir. Şeyh hazretleri kuddise sırruhû bu kıssayı işaret buyurdular.

وابي عمرو ذوي النورين

المستحيي المستحيي البهيج

'Zi'n-nûreyn', iki nûr sâhibi demektir, Hazret-i Osman radıyallâhu Teâlâ 'anh ve 'an sâiri's-sahâbeti ecmaîn, Hazret-i Risâlet-penâhun sallallâhu Teâlâ aleyhi ve sellem hazretlerinin iki kerimelerini tezevvüc ettikleri için bu lakab-ı şerîf ile mukaleb oldular. 'Mustahyî', ism-i fâildir istihyâdan; 'müstahyâ', ism-i mef'ûldür. 'behec', hasen ma'nâsınadır.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Utanıcı ve utanılmış ve hasen iki nur sahibi bu evsâf ile muttasıf olan Ebî Amr üzerine dahi olsun salavât.

وإبي حسن في العلم إذا

وإفي بسحابيه الخلق

'Sehâb', sehâbetin cem'idir. 'Hulec', zamm-ı hâ ile halicin cem'idir, cezb ma'nâsınadır. 'Vâfî', muvâfakatten mâzîdir, muvâfât getirmektir.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Sehâyb-i nâfî' gibi cemî-i nâsa nef'i olan ilm sahibi Ebî Hasan üzerine dahi olsun salavât.

وصحابته وقرابته

وقفات الأثر بلا عوج

'Kufât', cem'-i kâfi, tâbî ma'nâsınadır. 'İsr', kesr-i hemze ileidir. "İvec", inhiraftr. 'sahâbetihî', selâse-i mehdiyye râcî'dir.

Hâsıl-ı ma'nâ, demektir ki: Dahi sahâbesi dahi karâbeti isrine bilâ-ivec uyanların üzerine olsun salavât.

يارب بهم وبالهم

عجل بالنصرة وبالفرج

Ey benim rabbim ve muslihim yahut ey benim mâlikim ve hâlikım! Muhammed Mustafa sallallâhu Teâlâ aleyhi ve sellem hürmeti için ve âl-i ashâbı ve karâbeti ve isrine iktidâ edenler hürmeti için nusret ve ferec ile tacil eyle fi'l-hâli şiddetten bizi halâs eyle.

Sonuç

İbnü'n-Nahvî'nin *Kasîde-i Münferice*'si etrafında oluşan edebi gelenek bir bütün şeklinde değerlendirildiğinde kaside, İslam memleketlerinde yaygın bir kabul görmesinin neticesi olarak klasik Türk edebiyatında da alaka gören bir manzume olarak karşımıza çıkar. Bahsi geçen kasidenin farklı dönemlerde çeşitli şerh, tercüme ve tahmislerinin yapılmış olması da bu ilginin varlığını göstermektedir. Gam, gussa ve kederden kurtuluşa vesile olduğuna inanılan kaside ile şairlerin bu tür şerh ve tercümelere yer vermesi ortak İslam kültürüne sirayet eden konulara duyarlı oluşunun bir göstergesi olması bakımından da ayrıca önem sergilemektedir.

Kaynakça | References

- Alkan, Ercan. "Es'ad Erbilî'nin Tercüme-i Kasîde-i Münferice Adlı Eseri", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, c.XIII, sy.30, İstanbul 2012.
- Alzyout, Hassan. *Kasîde-i Münferice ve İsmâîl Ankaravî'nin Hikem-i Münderice Fî Şerhi'l-Münfericesi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: 2013.
- Ayverdi, İlhan. *Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 4. Baskı, 2011.
- Doğan, Ramadan. "Mustafa Behçet Bin Muhammed Sâlim'in Avzâ'u'l Behçe Fî Şerhi'l-Münferice Adlı Eseri". *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi*, 5, (2020), 116-119.
- Durmuş, İsmail- Elmalı, Hüseyin. "İbnü'n-Nahvî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/163-164. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Elmalı, Hüseyin. "İbnu'n-Nahvî, el-Kasîdetü'l-Münferice'si ve Tercümesi". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (2002), 37-41.
- İsmail Ankaravî. *Hikemetü'l-münderice fî şerhi'l-Münferice*. İstanbul: Uhuvvet Matbaası, 1327.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Mustafa Behcet b. Muhammed b. Muhammed Sâlim, *Azvâu'l-Behçe Fî Şerhi'l-Münferice*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, 46144/35983.
- Şerh-i Kasîde-i Münferice, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Nu: O.E. 1648.
- Yıldırım, Yusuf. "Salâhî-i Uşşâkî'nin Manzum Kasîde-i Münferice Tercümesi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (Haziran 2015).